Докато се изселваха една по една сръбските части на града, с тревога чаках последния удар – падането на Илиджа, по-точно капитулацията на дългата редица от платани покрай Алеята, която води към извора на Босна, и все послабо в моето съзнание се чуваше онзи скъп звук от монотонните удари по асфалта от копита на конете, които теглеха стария файтон: чат-чат-чат, чат-чат-чат, докато с отметната назад глава гледах зеления свод, образуван от клоните, през които не се виждаше небето. Впрочем, кой ли не е загубвал и преди мен това райско място, където ми се струваше, че завършва моят свят, на края на Алеята, под изпречилата се тъмнозелена стена на планината Игман, под която шумеше, ромолеше и клокочеше със своите извори студената река Босна.

"След като покорили илирите през деветата година от новата ера, римляните изградили на територията на днешно Сараево свое селище, център на управлението на този край, при термалните извори на територията на днешна Илиджа". Още като дете си играех сред каменните основи на римски вили, в подножието на невидими колони, стъпвах с боси крака след къпане върху фрагменти от мозайка, която покриваше дъното на някой римски басейн, без да знам, че чрез играта върху основите на палатите вземам един от най-важните уроци – преходността на империите.

Това беше през онези лета, когато ходехме на вилата на една стара богата роднина. Тогава се пътуваше с теснолинейката, чиято начална гара се намираше в Мариндвор. Това бяха първите ми пътувания, с междинни гари Ченгич вила, Али-пашин мост, Ступ... където на пероните излизаха достолепни диспечери с червени шапки на главите.

През март 1945 година отидох на малката Маринд-ворска гара, носейки в ръце кофа за мляко, боядисана в синьо на бели точици, защото трябваше да почакам един селянин, който носеше мляко от Ступ и го продаваше тук, пред самия влак. Перонът беше празен. По стълбовете и околните дървета висяха двайсетина човека, поклащайки се на слабия ветрец. Някой им беше смъкнал обувките. Макс Лубурич ги беше обесил предната нощ. Преди края на войната беше поел в свои ръце цялата власт над града, появявайки се един ден в Сараево като гръм от ясно небе с бандата си от професионални убийци. Плъзгаше се бавно по Главната улица в открит черен автомобил, в който хората му вкарваха всяко красиво момиче, което им попаднеше. Първите дни след освобождението (а Сараево беше един от последните освободени градове в страната), от училище ни водеха да видим вътрешността на вилата на Лубурич. Видяхме казана, в който са варени жертвите, клещите за мъчение, ножове и сатъри, вериги и белезници, мазета с окървавени стени и един голям месарски тезгях, на който, говореше се, усташите принудили една сараевска красавица и нейния приятел, известен хубавец, да правят любов, за да ги насекат след това на парчета със сатърите. Макс Лубурич, усташки ветеран още от унгарската Янка Пуща, комендант на концентрационни лагери, беше убит с брадва много години след войната в печатницата си в Мадрид. Изобщо не се узна, кой е извършил това убийство. Както и да е, докато щастливите американски малчугани бяха плашени с добродушни вещици на метли и с куция дявол, на нас, сараевските деца, не ни беше необходимо да ни измислят приказки – кръвта във вените ни се смразяваше от Макс, когото виждахме да обикаля из града в черен мерцедес, а веднъж дори го гледахме на разстояние от десетина метра, когато, облечен с дълго палто

от лъскава кожа, посети Беговата джамия където се снима обкръжен от ходжи. Тази снимка заля целия град като картичка, докато останалата, по-голяма част от страната, празнуваше освобождението.

И сега виждам тази сцена в стил Дали на Маринд-ворската гара: момче със синя кофа за мляко в ръка, под леко залюляната вълтежка на смъртта.

В Илиджа, до която тогава се пътуваше, както ми се струваше, с часове, скрити от гъстите корони на платаните, дремеха в дълбока сянка вилите на известни илиджански сръбски фамилии: Илич, Пелович, Босилчич... с китни фасади и покрити със сводове тераси. Вилата на нашата роднина носеше тайнственото име *Mon repos*. Тук всичко беше различно от нашата улица. От разцъфнали паркове изплуваха порутени сгради на хотели и пансиони, които подражаваха на архитектурата на Мариенбад. Наблизо течеше още една бистра река – Железница, а къпалнята на нея имаше една редица с розови дървени кабинки за преобличане, през чиито процепи между дъските гледах възбуждащите голи тела на изкъпалите се жени, докато се преобличаха. Затревените площи и необикновените цветя, каквито не бях виждал дотогава, пресъхналите фонтани и остатъците от хотелските рецепции с изпотрошени витражи, където в парчетата цветно стъкло още можеше да се долови присъствието на някакви нереални, дългокраки красавици, облечени в кринове и бръшлян, напомняха за един напълно различен, изчезнал живот. В тези хотели и вили са отсядали и преспивали големи имена: короновани глави, световни любители на удоволствия, славни куртизанки и богати сараевски търговци – техният дух сякаш още се луташе из изоставените бални зали и дългите коридори с опадала мазилка. Наклонен на една страна и порутен, в парка все още не се беше разпад-

нал павилионът на оркестъра, който някога изпълнявал потпурита и увертюри от виенски оперети. Връщайки се вечер с влака в Сараево, се чувствах изведнъж обеднял: сякаш загубвам един сън и отново потъвам в мизерия.

Дори не съм си и представял, че един ден разюздани тълпи от муджахедини ще връхлетят върху това така цивилизовано място и ще почнат за разграбват остатъците от моя някогашен детски сън. Вярвах, слушайки за това голямо илиджанско опустошение, че ще рухнат или ще изсъхнат от само себе си платаните по Алеята.

Не се случи.